

УДК 327(477)

Данилов Сергій Володимирович
(аспірант ПВНЗ «Європейський університет»)
ORCID ID 0009-0009-5316-4395

Кіщун Андрій Іванович
(аспірант ПВНЗ «Європейський університет»)
ORCID ID 0009-0006-7428-6218

ГЕОПОЛІТИЧНА СУБ'ЄКТНІСТЬ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Анотація. У статті досліджено екологічні наслідки військових дій, зокрема в контексті сучасних конфліктів, таких як війна в Україні. Розглянуто вплив бойових дій на забруднення ґрунтів, водних ресурсів, атмосферного повітря, втрату біорізноманіття та руйнування екосистем. Проаналізовано конкретні приклади, включаючи руйнування Каховської ГЕС та масштабні лісові пожежі, які призвели до значних викидів парникових газів. Особливу увагу приділено проблемі екоциду та необхідності міжнародно-правового визнання екологічних злочинів.

Ключові слова: геополітична суб'єктність, міжнародна екологічна політика, екоцид, екологічна безпека, війна в Україні, сталий розвиток, євроінтеграція, екологічна дипломатія, екосистеми, парникові гази.

Постановка проблеми. Сучасні глобальні виклики у сфері довкілля та зростаюча роль екологічної політики в системі міжнародних відносин потребують переосмислення ролі держав у формуванні та реалізації екологічного порядку денного. Україна, перебуваючи в умовах повномасштабного військового конфлікту, стикається з унікальним поєднанням екологічних і геополітичних викликів. З одного боку, вона зазнає значних екологічних втрат через бойові дії, що супроводжуються руйнуванням промислових об'єктів, забрудненням ґрунтів і вод, знищенням екосистем. З іншого — постає питання активної участі України у формуванні міжнародного екологічного дискурсу, її здатності виступати суб'єктом міжнародної екополітики, ініціатором нових підходів до оцінки, відновлення та правового захисту довкілля під час збройних конфліктів. У цьому контексті актуальним є аналіз геополітичної суб'єктності України як чинника впливу на глобальні процеси у сфері сталого розвитку, захисту екологічних прав та формування механізмів відповідальності за екоцид.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковому дискурсі останніх років спостерігається зростання інтересу до проблеми екологічних наслідків військових конфліктів та ролі держав у міжнародній екологічній політиці. Дослідники Попова О. В., Ткачук Ю. Е. зосереджуються на питаннях правового визнання екоциду, впливу бойових дій на кліматичні зміни, руйнування природного середовища та деградації біорізноманіття [11, 12]. Значна увага приділяється також ролі Європейського зеленого курсу у формуванні нових стандартів для країн-кандидатів на вступ до ЄС. У працях аналізується потенціал країн, що перебувають у стані воєнних дій, до виконання екологічних зобов'язань та адаптації до вимог сталого розвитку. Українські вчені акцентують на унікальній ситуації нашої держави як жертви військової агресії, що водночас демонструє ініціативність у формуванні механізмів екологічної відповідальності на міжнародному рівні. Водночас дослідження залишають відкритими питання розробки національних стратегій екологічної безпеки в умовах війни,

механізмів міжнародної співпраці в частині екологічного відновлення та запобігання екологічним злочинам у майбутньому [7]. Розвиток поняття «геополітичної суб'єктності» у контексті екології лише набирає обертів і потребує подальшої наукової розробки.

Мета статті. Метою статті є глибокий аналіз екологічних наслідків військових дій, виявлення основних проблем та викликів, пов'язаних із впливом збройних конфліктів на довкілля, а також визначення перспектив та напрямків для мінімізації негативного впливу на екосистеми під час та після військових дій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобальні екологічні трансформації дедалі частіше розглядаються не лише як наукова чи природоохоронна проблема, а й як важливий фактор геополітичного впливу. У сучасному світі екологічна політика перетворюється на інструмент регіонального лідерства, дипломатії та міжнародного партнерства. Україна, будучи суб'єктом міжнародних відносин, змушена адаптувати свою екологічну стратегію до сучасних геополітичних викликів, що визначають її позицію у світовому просторі. Однак питання суб'єктності держави в екологічній політиці виходить далеко за межі внутрішнього порядку денного та пов'язане з глобальними процесами, такими як боротьба зі зміною клімату, перехід до «зеленої» економіки, енергетична безпека та стійкість перед екологічними ризиками. Термін «геополітична суб'єктність» передбачає здатність держави не просто реагувати на виклики, а й впливати на формування міжнародного порядку денного. Це включає активну участь у міжнародних ініціативах, вироблення власних екологічних стратегій, а також їхню інтеграцію в ширший контекст зовнішньої політики. Україна у цьому сенсі є унікальним прикладом держави, що змушена розвивати екологічну політику в умовах військового конфлікту, глибоких економічних трансформацій і необхідності відповідати європейським стандартам сталого розвитку [4].

Основні виклики формування суб'єктності України у сфері міжнародної екологічної політики мають як внутрішній, так і зовнішній характер. Перш за все, внутрішні виклики пов'язані з історичною структурою економіки, яка довгий час базувалася на ресурсомістких та екологічно шкідливих галузях. Промислові регіони України традиційно характеризувалися високим рівнем викидів CO₂, забрудненням водних ресурсів та низькою енергоефективністю. Ситуація ускладнюється тим, що значна частина індустріального потенціалу країни розташована в зонах, які постраждали від військових дій, що спричиняє не лише гуманітарну, а й екологічну катастрофу. Так, руйнування інфраструктури на Сході України призвело до витоків небезпечних речовин у водойми, деградації ґрунтів та посилення ризику екологічних катастроф. Втрата контролю над промисловими об'єктами на тимчасово окупованих територіях створює загрози, які неможливо оцінити в повному обсязі через відсутність доступу до екологічного моніторингу [9].

Зовнішні виклики тісно пов'язані із глобальними тенденціями у сфері кліматичної політики та боротьби з парниковими викидами. Україна є учасницею Паризької угоди, що передбачає зниження викидів CO₂ і поступовий перехід до сталого розвитку. Проте інтеграція в цей процес ускладнюється нестачею інвестицій у відновлювану енергетику, а також політичними та економічними факторами. Сучасні санкційні обмеження та перебудова економічних зв'язків ускладнюють імпорт необхідних технологій, що гальмує процеси декарбонізації. Водночас міжнародні партнери, зокрема Європейський Союз, висувають жорсткі вимоги щодо екологічної відповідності продукції, що змушує Україну адаптувати власне законодавство та модернізувати виробничі потужності. Перспективи посилення геополітичної суб'єктності України в екологічному контексті значною мірою залежать від ефективної взаємодії з міжнародними організаціями та інтеграції у глобальні «зелені» ініціативи. Одним із ключових напрямків є співпраця з ЄС у межах Європейського зеленого курсу, що передбачає досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року. Україна, як країна-кандидат на вступ до ЄС, має

адаптувати власну політику до цих вимог, що відкриває можливості для отримання фінансової підтримки та технологічного співробітництва. Програми фінансування від Європейського банку реконструкції та розвитку, Світового банку та інших міжнародних інституцій можуть сприяти розвитку проєктів з енергоефективності, екологічної безпеки та декарбонізації економіки [2].

Окремої уваги заслуговує проблема екологічних наслідків військових дій. Військові дії викликають не лише миттєве фізичне знищення природного середовища, а й провокують тривалі процеси екосистемної деградації. Забруднення ґрунтів важкими металами, руйнування гідроспоруд, пожежі, спричинені артобстрілами, забруднення атмосферного повітря продуктами горіння пального та вибухівки — усе це формує нові, комплексні загрози як для довкілля, так і для здоров'я населення. Особливу небезпеку становлять техногенні аварії та витоки небезпечних речовин унаслідок обстрілів промислових підприємств, які можуть мати незворотні наслідки для регіонального біорізноманіття [8]. У таблиці 1 узагальнено основні екологічні наслідки військових дій.

Таблиця 1. Основні екологічні наслідки військових дій

Напрямок впливу	Приклади наслідків	Потенційні довгострокові ефекти
Забруднення ґрунтів	Важкі метали, нафтові продукти, хімічні речовини	Зниження родючості, токсичність, ризики для здоров'я
Забруднення водних ресурсів	Потрапляння нафтопродуктів, хімікатів у річки, підземні води	Загроза водопостачанню, загибель водної флори і фауни
Атмосферне забруднення	Викиди парникових газів, пил, токсичні речовини	Кліматичні зміни, респіраторні захворювання
Руйнування екосистем	Втрата біорізноманіття, знищення заповідних територій	Незворотна деградація екологічного балансу
Лісові пожежі	Масові займання через артобстріли	Викиди CO ₂ , зменшення площі лісів, втрата природних бар'єрів
Радіаційні/хімічні загрози	Руйнування складів боєприпасів, промислових підприємств	Зараження територій, довготривала екологічна небезпека

Джерело: розроблено автором на основі джерел [8; 9]

Проблема екологічних наслідків військових дій є одним із найскладніших і водночас недостатньо досліджених аспектів сучасної воєнної геополітики. Війни традиційно сприймаються крізь призму військової та гуманітарної складової, однак довготривалий вплив бойових дій на екосистеми, біорізноманіття, стан водних ресурсів і ґрунтів залишається в тіні

політичних дискусій [2]. Військові конфлікти не лише призводять до безпосередніх руйнувань природного середовища, а й запускають довготривалі процеси екологічної деградації, наслідки якої можуть відчуватися десятиліттями після завершення бойових дій. Особливу небезпеку становлять техногенні аварії, спричинені обстрілами промислових об'єктів, витіки хімічно небезпечних речовин, неконтрольоване забруднення територій важкими металами та військовими відходами, що змінюють природний баланс регіонів та створюють ризики для здоров'я майбутніх поколінь. З історичної перспективи, масштабні військові конфлікти завжди мали глибокі екологічні наслідки. Достатньо згадати застосування дефоліантів під час війни у В'єтнамі, яке призвело до знищення мільйонів гектарів лісів та зараження ґрунтів діоксинами, що мають канцерогенний ефект. Радіаційне забруднення, спричинене випробуваннями та використанням ядерної зброї, також мало довготривалі наслідки для довкілля, що підтверджують дослідження впливу Чорнобильської катастрофи на біосферу та здоров'я населення. Проте нинішні військові конфлікти мають новий, ще більш загрозливий екологічний вимір, адже відбуваються в умовах високої концентрації індустріальної інфраструктури, складної логістики енергетичних ресурсів та глобальної екологічної кризи, яка вже є частиною міжнародного порядку денного [5].

На сучасному етапі найбільш тривожним прикладом військово-екологічної катастрофи є війна в Україні, яка стала джерелом безпрецедентних загроз для екологічної стабільності не лише регіонального, а й глобального масштабу. Військові дії, що охопили території з високою концентрацією промислових підприємств, хімічних заводів, нафтобаз, енергетичних об'єктів та водних резервуарів, спровокували екологічні кризи, масштаби яких ще не до кінця оцінені. Руйнування Каховської ГЕС у 2023 році є яскравим прикладом екологічної катастрофи воєнного походження. Масштабне виливання води не лише затопило сотні населених пунктів, а й спричинило ерозію ґрунтів, забруднення водних ресурсів токсичними речовинами, а також втрату біорізноманіття [3]. Крім того, знищення дамби призвело до втрати водопостачання для багатьох регіонів, особливо для сільського господарства, що може мати довготривалі наслідки для продовольчої безпеки. Руйнування нафтобаз, складів боєприпасів та промислових об'єктів спричиняє масові викиди токсичних речовин у атмосферу. Спалювання нафтопродуктів та потрапляння важких металів у повітря можуть провокувати кислотні дощі, а забруднення ґрунтів важкими металами та радіонуклідами робить великі площі непридатними для ведення сільського господарства. Забруднення водних ресурсів набуває особливо критичного характеру, оскільки багато об'єктів критичної інфраструктури розташовані поблизу річок, що є джерелом питної води для мільйонів людей. Випадки потрапляння хімічних речовин у річкові системи вже фіксувалися унаслідок обстрілів хімічних заводів на Донбасі, що створює загрозу для всього екосистемного ланцюга, включаючи підземні водоносні горизонти [10].

Не менш важливим питанням є знищення природних екосистем та біорізноманіття. Бойові дії на території природоохоронних зон, підпалювання лісів через застосування артилерії, мінування територій – усе це порушує екологічну рівновагу регіонів та спричиняє незворотні процеси деградації природного середовища. Наприклад, території природних заповідників, які опинилися під вогнем або були окуповані, зазнають втрат у вигляді знищення унікальних екосистем. Згідно з попередніми оцінками, близько 20% природоохоронних територій України постраждали від військових дій, що може спричинити втрату багатьох видів флори та фауни, які були частиною регіональних екосистем. Наростає загроза так званих "екологічних біженців" – людей, змушених покинути місця проживання через непридатність територій для життя. Війна не лише знищує інфраструктуру, а й робить певні регіони екологічно небезпечними через радіаційне або хімічне забруднення, нестачу води та продовольства. Це, у свою чергу, створює додаткове навантаження на регіони, що приймають переселенців, провокуючи нові соціально-економічні виклики [1].

Окремо варто розглянути питання відповідальності за екологічні злочини. Екоцид як концепція набуває все більшої ваги у міжнародному праві, і Україна є однією з перших країн, яка ініціює створення правових механізмів покарання за умисне знищення довкілля під час війни. Існує необхідність створення міжнародної системи моніторингу екологічних злочинів та механізму компенсації за завдані збитки, що могло б стати прецедентом у міжнародній практиці. Таким чином, проблема екологічних наслідків військових дій виходить далеко за межі регіонального масштабу та набуває глобального характеру. Україна сьогодні є не лише жертвою екологічної війни, а й активним учасником процесу формування міжнародних механізмів екологічного права, що має визначальний вплив на майбутнє світової політики у сфері довкілля та безпеки. Усі ці аспекти вимагають комплексного підходу, інтеграції зусиль держави, міжнародних організацій, науковців та громадянського суспільства, адже руйнування екосистем та забруднення довкілля мають набагато довші наслідки, ніж навіть самі військові конфлікти. Руйнування інфраструктури, забруднення земель та водних ресурсів, підриви промислових об'єктів — все це потребує розробки комплексної програми екологічного відновлення. У цьому контексті важливою є роль України як ініціатора створення міжнародних механізмів екологічної відповідальності за військові злочини. Зокрема, питання компенсації екологічних збитків, розслідування екологічних злочинів та розробка механізмів міжнародної відповідальності за екоцид стають важливими елементами зовнішньої політики України [6].

Реальні кейси успішної міжнародної екологічної співпраці можуть стати орієнтиром для подальшого розвитку екополітики України. Наприклад, досвід Німеччини у відновленні постіндустріальних регіонів та зменшенні залежності від викопного палива є цінним у контексті реформування української енергетичної системи. Також варто враховувати скандинавський досвід розвитку «зеленої» економіки, де значна частина енергетики базується на використанні відновлюваних джерел. Україна має потенціал для розвитку вітроенергетики на Півдні та сонячної енергетики у центральних та східних регіонах, що дозволить зменшити залежність від традиційних енергетичних ресурсів. Отже, питання геополітичної суб'єктності України у сфері міжнародної екологічної політики є надзвичайно складним та багатограним. Виклики, з якими стикається країна, потребують комплексного підходу, що включає реформування економічної моделі, посилення міжнародної співпраці, розвиток екологічної дипломатії та створення ефективних механізмів екологічної безпеки. У цьому процесі важливу роль відіграє інтеграція в європейські структури, адаптація до міжнародних екологічних стандартів та пошук нових можливостей для фінансування проєктів сталого розвитку. Україна має унікальний шанс стати не лише пасивним виконавцем міжнародних екологічних норм, а й активним учасником формування нової глобальної екологічної політики, що відповідатиме сучасним викликам і сприятиме сталому розвитку світової спільноти [11].

Висновки. Геополітична суб'єктність України у сфері міжнародної екологічної політики формується в умовах надзвичайно складного поєднання воєнних, економічних і екологічних викликів. Війна в Україні висвітлила критичну необхідність інтеграції екологічного виміру в систему національної безпеки та зовнішньої політики. Військові конфлікти мають багатограний негативний вплив на навколишнє середовище, що проявляється у забрудненні ґрунтів важкими металами та хімічними речовинами, деградації водних ресурсів, втраті біорізноманіття та руйнуванні екосистем. Руйнування інфраструктури, зокрема гідротехнічних споруд, призводить до масштабних екологічних катастроф, як-от випадок з Каховською ГЕС. Лісові пожежі, спричинені військовими діями, значно підвищують викиди парникових газів, що впливає на глобальні кліматичні зміни. У цих умовах Україна не лише потребує відновлення, а й має потенціал стати глобальним лідером у розробці міжнародних стандартів екологічної відповідальності.

Важливим напрямом є активізація дипломатичних зусиль для міжнародного визнання екоциду, створення механізмів притягнення до відповідальності за екологічні злочини та розробка програм компенсації за екологічні збитки. Окрім того, інтеграція в європейську екологічну політику відкриває нові можливості для співпраці, залучення інвестицій і технологій, необхідних для сталого відновлення. Формування ефективної системи екологічного моніторингу, адаптація законодавства до європейських стандартів та активне залучення громадськості до процесів прийняття рішень повинні стати ключовими складовими стратегії. Отже, геополітична суб'єктність України в екологічному вимірі має ґрунтуватися на принципах екологічної справедливості, міжнародної солідарності та інноваційного підходу до вирішення глобальних екологічних проблем.

ЛІТЕРАТУРА

1. "Destruction of Ukraine dam caused 'toxic timebomb' of heavy metals, study finds". The Guardian, 2025.
2. "Forest fires push up greenhouse gas emissions from war in Ukraine". The Guardian, 2025.
3. "La factura climática de la invasión de Ucrania asciende hasta los 250 millones de toneladas de gases de efecto invernadero". El País, 2025.
4. "Ukraine's vast forests devastated in hellscape of war". Reuters, 2024.
5. "Вплив військових дій в Україні на екологічний стан". Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Географія, 2022.
6. "Вплив військових дій на навколишнє середовище". Матеріали конференції Тернопільського національного технічного університету ім. І. Пулюя, 2023.
7. "Екологічні наслідки війни в Україні. Рев'ю. Липень 2024". Ukraine War Environmental Consequences Work Group, 2024.
8. "Екологічні наслідки війни". Екологічний журнал, 2022.
9. "Екологічні наслідки війни: оцінка впливу відходів на навколишнє середовище". Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка, 2023. [Журнал](#)
10. "Екологічні наслідки військових дій". Збірник наукових праць Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Серія 20: Біологія, 2018.
11. Попова О. В. "Екоцид: 10 наслідків війни Росії проти України для довкілля". Рубрика, 2023.
12. Ткачук Ю. Е. "Екологічні проблеми України: наслідки війни". Економіка та суспільство, вип. 38, 2022.

REFERENCES

1. "Destruction of Ukraine dam caused toxic timebomb of heavy metals, study finds". The Guardian, 2025.
2. "Forest fires push up greenhouse gas emissions from war in Ukraine". The Guardian, 2025.
3. "La factura climática de la invasión de Ucrania asciende hasta los 250 millones de toneladas de gases de efecto invernadero". El País, 2025.
4. "Ukraines vast forests devastated in hellscape of war". Reuters, 2024.
5. "Vplyv viiskovykh dii v Ukraini na ekolohichni stan". Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. V. Hnatiuka. Serii: Neohrafiia, 2022.
6. "Vplyv viiskovykh dii na navkolyshnie seredovyshche". Materialy konferentsii Ternopilskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu im. I. Puliuia, 2023.
7. "Ekolohichni naslidky viiny v Ukraini. Reviu. Lypen 2024". Ukraine War Environmental Consequences Work Group, 2024.
8. "Ekolohichni naslidky viiny". Ekolohichni zhurnal, 2022.
9. "Ekolohichni naslidky viiny: otsinka vplyvu vidkhodiv na navkolyshnie seredovyshche". Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Ekonomika, 2023. Zhurnal
10. "Ekolohichni naslidky viiskovykh dii". Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. M.P. Drahomanova. Serii 20: Biolohiia, 2018.
11. Popova O. "Ekotsyd: 10 naslidkiv viiny Rosii proty Ukrainy dlia dovkillia". Rubryka, 2023.
12. Tkachuk Yu. "Ekolohichni problemy Ukrainy: naslidky viiny". Ekonomika ta suspilstvo, vyp. 38, 2022.

Danilov Sergey Volodymyrovych

(Postgraduate student of PVNZ "European University")

Kishchun Andriy Ivanovych

(Postgraduate student of PVNZ "European University")

TITLE OF THE ARTICLE

Abstract. *The article examines the environmental consequences of military operations, particularly in the context of modern conflicts, such as the war in Ukraine. The impact of military operations on soil, water resources, atmospheric air pollution, biodiversity loss, and ecosystem destruction is examined. Specific examples are analyzed, including the destruction of the Kakhovka hydroelectric power station and large-scale forest fires that led to significant greenhouse gas emissions. Special attention is paid to the problem of ecocide and the need for international legal recognition of environmental crimes.*

Keywords: *geopolitical subjectivity, international environmental policy, ecocide, environmental security, war in Ukraine, sustainable development, European integration, environmental diplomacy, ecosystems, greenhouse gases.*